

Державний стандарт загальної середньої освіти: засади реалізації

Надія ОСТРОВЕРХОВА,

доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник
Інституту педагогіки НАПН України

Система освіти має надзвичайне значення у забезпеченні подальшого розвитку суспільно-політичної, економічної, науково-технічної та освітньо-культурної галузей України як суверенної держави. Вона покликана забезпечити формування самодостатньої та конкурентоспроможної особистості, яка прагне всебічного самовдосконалення та розвитку. Тому цілком закономірним є процес модернізації змісту загальної середньої освіти, що має на меті забезпечення особистісних потреб сучасної учнівської молоді з огляду на вимоги сьогодення, закладення основ для набуття ними професійної освіти. Відповідно до цього, керуючись ст. 31 Закону України «Про загальну середню освіту», Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» (від 23 листопада 2011 р. №1392), що впроваджуватиметься в частині базової загальної середньої освіти з 1 вересня 2013 р., а в частині повної загальної середньої освіти – з 1 вересня 2018 р. [1]. За основу його розроблення взято науково обґрунтовану «Концепцію нової редакції Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», яка побудована на засадах пріоритетних наукових підходів – особистісно орієнтованого, компетентного та діяльнісного [2, с. 2].

Сутність особистісно орієнтованого підходу полягає у забезпеченні кожної людини якісною середньою освітою з урахуванням її освітніх потреб і здібностей; формуванні в учнів функціональної освіченості та життєствердного образу світу, здатності до багатогранного інтелектуального і духовного самовираження, стимулювання ініціативності й підприємливості; наданні пріоритетності особистісному розвитку, виявленню та підтриманню різних видів обдарованості особистості [3, с. 2], тобто в основі особистісно орієнтованого підходу має бути соціально-педагогічна модель випускника загальноосвітньої школи, яка відображає кінцеву мету загальної середньої освіти.

Компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних (галузевих) компетентностей. Згідно з міжнародними домовленостями, до ключових компетентностей віднесено: уміння вчитися, спілкування державною, рідною та іноземними мовами, інформаційна, соціальна і громадянська, загальнокультурна, підприємницька, здоров'яформувальна компетентності тощо. Предметні (галузеві) компетентності відображають змістові сфери конкретної освітньої галузі чи предмета і описуються у таких термінах, як: «знає і розуміє», «вміє і застосовує», «виявляє ставлення й оцінює».

Діяльнісний підхід до розроблення та реалізації державного стандарту загальної середньої освіти (ДСЗСО) забезпечує формування вмінь і навичок

учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища.

Кожен з цих підходів закладатиметься у відповідних навчальних програмах і курсах, тобто у змісті освіти і освіченості випускника школи.

Метою статті є окреслення функціональних обов'язків суб'єктів управління впровадженням ДСЗСО та з'ясування пріоритетності внутрішньошкільних форм його реалізації.

На основі ознайомлення зі станом розроблення проблеми щодо організаційних механізмів управління та висвітлення її у наукових працях можна зробити висновки про те, що предметом уваги вчених є переважно *концептуальні засади механізмів державного управління*. Тлумачення окремих авторів дефініції «механізм державного управління» свідчить про її різноаспектність і варіативність. Однак з-поміж них можна виділити такі, що дають змогу розглядати елементи управління школою та навчальним процесом. За визначенням В.Малиновського, «механізм управління – це сукупність способів організації управлінських процесів та способів впливу на розвиток керованих об'єктів із використанням відповідних методів управління, спрямованих на реалізацію поставленої мети» [5]. На думку І.Булеєва, механізм управління є сукупністю форм, методів та інструментів управління [1]. О.Любчук вважає, що потребують аналізу та вдосконалення

моделі організаційного механізму державного управління системою неперервної освіти в Україні відповідно до вимог суспільства знань, розбудови інформаційного освітньо-професійного простору та формування вміння вчитися впродовж життя. Постановка завдання полягає у з'ясуванні сучасного стану розробок організаційного механізму державного управління неперервною освітою в Україні та подальше його вдосконалення на основі атрибутивного підходу [4]. Я.Клейнер визначає механізм управління як штучно створену систему управлінських засобів, завдяки яким здійснюється прийняття науково обґрунтованого управлінського рішення і досягається ефективна його реалізація [2, с. 340–345]. З цим не можна погодитись, оскільки управлінські засоби детермінуються змістом і специфікою керованої системи, метою та умовами її функціонування. В.В. Остапчук обґрунтовує організаційний механізм державного управління неперервною освітою, що охоплює державне управління, управління з боку навчального закладу, управління процесом навчання самими суб'єктами навчання та аналізує можливість використання ринкових механізмів в освіті послуг, створення індустрії сучасних способів навчання [9, с. 8]. На думку Я.Клейнера, механізм управління може охоплювати понад десять «елементів», а саме: цілі, управлінський процес, система управління й управлінських відносин, кадри, ресурси, методи, принципи, закони і закономірності, критерії, соціальні й правові норми, способи визначення цілей, органи і зміст управління [2, с. 340–345].

Проблемі класифікації механізмів державного управління присвячено також дослідження О.Федорчука, який зазначає, що в науковій літературі термін «механізм управління» є широко вживаним, однак сутність його змісту і структури тлумачаться по-різному [13, с. 2–5].

Концептуальні засади механізмів державного управління певною мірою висвітлено у працях вітчизняних та зарубіжних учених у галузі управління (В.Авер'янов, О.Амосов, Г.Атаманчук, В.Бакуменко, І.Булеєв, П.Єгоров, О.Єрьоменко-Григоренко, В.Коломийчук, О.Коротич, М.Круглова, А.Кульман, М.Лесечко, В.Малиновський, Н.Мойсеєв, Н.Нижник, О.Оболєнський, Г.Одінцова, Р.Рудніцька, Ю.Тихомиров, Л.Юзьков).

Наукове і практичне значення має структура механізму державного управління, розроблена Р.Рудніцькою. Вона охоплює такі основні елементи: політика, методи, важелі, інструменти. На думку науковця, *політика* поєднує такі складові: економічну, соціальну, фінансову, культурну, промислову. Передбачувані *методи* – організаційні, економічні, психологічні, соціальні; *важелі* – економічні, фінансові, правові; *інструменти* – технології, програми [12, с. 14].

На основі вивчення та аналізу літератури з проблеми вдосконалення організаційних механізмів державного управління неперервною освітою в Україні можемо зробити такі висновки: а) у розробленні організаційних механізмів управління

впровадженням ДСЗСО у загальноосвітні навчальні заклади та технологій їхньої реалізації має бути відображений специфічний, відносно локалізований характер закладу освіти як самостійної системи, з урахуванням його типу за ступенями навчання, спеціалізацією; формою власності, особливостей підрозділів та основних аспектів діяльності; б) особливості організаційних механізмів управління навчальним процесом і технологій їхньої реалізації полягають у врахуванні передусім особливостей змісту освіти (державний стандарт; навчальний план, за яким працює заклад освіти (затверджений Міністерством освіти і науки України, модернізований чи авторський); специфіка навчального предмета та програми, за якою працює вчитель; підручники й навчальні посібники, що використовує вчитель у навчальному процесі тощо.

Нині важливою ділянкою роботи школи є підготовка до впровадження державного стандарту загальної середньої освіти. Розкриття сутності та специфіки, з'ясування умов і засобів реалізації організаційних механізмів його впровадження, розроблення методики і технології оцінювання стану їхньої ефективності в системі управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу – пріоритетне завдання нашого дослідження. Для цього необхідно насамперед уточнити і науково обґрунтувати поняття «механізм впровадження ДСЗСО». З цією метою ми проаналізували і зробили вибірку складових цього поняття у 18 працях двадцяти двох авторів (див. табл. 1.1).

Аналіз даних табл. 1.1 дає підстави для висновку: такі компоненти поняття «організаційного механізму», як методи, засоби, форми, складають 60% від загальної кількості названих; 27% – способи, інструментарій, цілі; решта (правові норми, процедура, принципи, закономірності) – 13%. Не важко помітити, що мізерна доля припадає саме на теоретичні засади організаційних механізмів, що потребують розроблення та практичної реалізації. Частково цю прогалину ми заповнили у визначенні поняття «організаційний механізм» впровадження ДСЗСО.

Організаційні механізми управління впровадженням державного стандарту загальної середньої освіти – це органічна сукупність: а) наукових підходів, принципів, концепцій; б) методів, способів, засобів, стимулів впливу на суб'єкти його реалізації; в) технологій реалізації і критеріїв оцінювання їхньої ефективності.

Складність окресленої проблеми дослідження детермінується системними зв'язками та підпорядкованими ієрархічними структурними ланками у процесі впровадження ДСЗСО. Тому важливо з'ясувати основні суб'єкти його реалізації, раціональність форм, методів, засобів забезпечення цього процесу. Оскільки державний стандарт загальної середньої освіти реалізується переважно у навчальному процесі, доцільно розглянути теоретичні засади організаційних механізмів, до яких ми відносимо наукові підходи, концепції, принципи.

Таблиця 1.1

**Вибірка компонентів поняття «організаційний механізм» в системі управління
(18 наукових праць, 22 автори)**

№ з/п	Компоненти Автори	правові норми	методи	способи	засоби	форми	інструктаж	процедура	принципи	важелі	закономірності	цілі	Усього
1.	В.Авер'янов	+											1
2.	О.Амосов		+			+							2
3.	Г.Остапова			+	+						+	+	4
4.	Г.Атаманчук				+								1
5.	В.Бакуменко			+	+	+							3
	В.Князєв			+	+	+							3
6.	А.Гладишева		+			+	+						3
	В.Іванов		+			+	+						3
	В.Патрушев		+			+	+						3
7.	І.Булєєв		+			+	+			+			4
8.	П.Єгоров		+			+							2
	Ю.Лисенко		+			+							2
9.	О.Єрьоменко-Григоренко		+	+		+				+			4
10.	О.Ковалюк			+	+								2
11.	В.Коломийчук		+					+				+	3
12.	О.Коротич		+					+				+	3
13.	М.Круглов		+		+							+	3
14.	В.Малиновський		+		+								2
15.	Н.Нижник		+		+								2
16.	О.Оболєнський		+		+				+	+			4
17.	Г.Одінцова							+				+	2
18.	З.Рум'янцев		+		+	+				+			4
	Усього	1	15	5	10	11	4	3	1	4	1	5	60

Серед наукових підходів пріоритетне місце посідає системний як методологічна основа розвитку пізнання навколишньої дійсності, що передбачає розгляд об'єкта, явища, процесу як цілісної динамічної складної системи. Система вказує на структуру і функціональну спрямованість елементів. За характером зв'язки між елементами системи різні: вони можуть виражати відношення, взаємодію, побудову, функціональну спрямованість.

Деякі вітчизняні та зарубіжні вчені досліджують проблеми навчання з системних позицій. Зокрема, польський дидакт В.Оконь зазначає: «Систему навчання будемо розуміти як упорядкований за часом хід подій, що охоплює дії вчителя та учнів, визначені відповідними цілями і змістом, а також враховують ті умови і засоби навчання, що сприяють прояву відповідних змін в учнів» [7, с. 142]. Відомий український педагог В.О. Онищук писав: «Процес навчання ми розглядаємо як складну цілісну систему, тобто як упорядковану сукупність, об'єднання взаємопов'язаних і розміщених у певному порядку елементів цілісного утворення» [8, с. 34].

Отже, організаційні механізми як складові технології реалізації змісту ДСЗСО у процесі навчання

також матимуть системний характер. При цьому важливу роль відіграють принципи добору змісту навчального матеріалу (цілеспрямованості, науковості, канонічності, гнучкості, функціональної належності, диференціації, інтеграції). Цілеспрямованість технології реалізації змісту освіти передбачає постановку мети його реалізації, модифікацію залежно від типу уроку, логіко-структурних особливостей теми навчального матеріалу, ступеня підготовки учнів до його сприйняття. Забезпечення науковості цієї технології пов'язане з обов'язковим визначенням тих теоретичних засад, які покладено в основу її розроблення (теорія, науковий підхід, концепція). Канонічність технології реалізації змісту навчального матеріалу полягає в алгоритмізації інструментарію, оцінювання його ефективності, взаємного спілкування суб'єктів навчального процесу. Гнучкість її у тому, що вона допускає можливість корекції спілкування суб'єктів навчального процесу.

Принцип функціональної належності технології передбачає пріоритетність однієї із функцій навчання (освітньої, виховної, розвивальної), на якій концентрується увага у процесі уроку. Диференціація технології реалізації змісту навчання на

уроці допускає варіативні можливості його добору, врахування особливостей розвитку учнів класу, концентрації уваги на основному, істотному в змісті матеріалу, що вивчається. Принцип інтеграції в реалізації ДСЗСО базується на синергетичному підході, який передбачає реалізацію міжпредметних зв'язків на уроці, триєдиної функції навчання (освітньої, виховної, розвивальної), змістових підсистем уроку (організаційної, дидактичної, психологічної, виховної, санітарно-гігієнічної), взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу [10, с. 25–26]. Все це зумовило постановку проблеми наукового обґрунтування організаційно-педагогічних умов ефективного впровадження ДСЗСО, що значною мірою залежать від особливостей суб'єктів управління цим процесом.

Окрім учителя, як головного суб'єкта реалізації ДСЗСО, до розв'язання цієї проблеми причетні державні органи управління, структурні підрозділи Міністерства освіти і науки України, підрозділи НАПН України, зокрема Інститут педагогіки НАПН, лабораторії якого брали участь у розробленні змісту ДСЗСО, навчальних програм, інструментарію їхнього впровадження [6]. Структурне підпорядкування суб'єктів ілюструється структурно-функціональною моделлю (див. рис. 1.1)

На етапі аналітико-констатувального експерименту ми з'ясували ступінь значущості педагогічно доцільних форм впровадження ДСЗСО двох типів: колективні та колегіальні; 2) індивідуальні (див. рис.1.2).

Рис. 1.1. Структурно-функціональна модель суб'єктів реалізації ДСЗСО

Проаналізувавши дані структурно-змістової моделі, окреслимо блоки найбільш значущих форм впровадження ДСЗСО. У ранжованому порядку серед колективних та колегіальних його форм пріоритетними виявилися:

- засідання методичних об'єднань – 0,85;
- засідання педагогічної ради школи – 0,82;
- засідання методичної ради школи – 0,78.

Отримані показники є не тільки реальними, а й педагогічно доцільними. Адже засідання методичного об'єднання вчителів спорідненого фаху – це мініфорум професіоналів, які обговорюють нагальні проблеми реалізації ДСЗСО засобами конкретної навчальної дисципліни – власне змісту навчальних програм для кожного навчального предмета та кожного класу. Лідерами у розгляді змісту навчальних програм (особливо нових тем курсу того чи іншого предмета) мають бути досвідчені вчителі (методисти, старші вчителі), науковці-консультанти.

У ранжованому порядку серед індивідуальних форм впровадження ДСЗСО посіли:

- індивідуальна робота, консультації заступника директора з навчально-виховної роботи з учителями-предметниками – 0,81;
- індивідуальна робота, консультації директора школи із заступником з навчально-виховної роботи – 0,79;
- індивідуальна робота, консультації директора школи із заступником з виховної роботи – 0,74.

Ці показники свідчать про винятково важливу роль адміністративно-управлінської ланки у впровадженні ДСЗСО. Адже на неї покладається не тільки функціонально-адміністративна відповідальність за процес, а й кінцевий результат – якість освіти. Тому в кожному загальноосвітньому навчальному закладі необхідно заздалегідь розробляти чіткий план підготовки до реалізації ДСЗСО, визначати пріоритетні аспекти цього процесу, аналізувати професійно-творчий потенціал педагогічного колективу, відповідність навчально-матеріальної бази сучасним вимогам, особливо щодо комп'ютеризації навчального процесу.

З метою вивчення стану підготовки та адаптації керівників загальноосвітніх навчальних закладів до впровадження модернізованого ДСЗСО ми провели анкетування (див. анкету).

Проаналізувавши анкетні дані ми зробили такі висновки (в ранжованому порядку за спадючими величинами у %):

- вивчення та аналіз нормативно-правових, директивних та інструктивних матеріалів Міністерства освіти і науки України з питань впровадження ДСЗСО – 84%;
- заняття на курсах, організованих на базі обласних інститутів перепідготовки педагогічних кадрів з проблеми впровадження ДСЗСО – 79%;
- участь у районних предметних методичних об'єднаннях з проблем впровадження ДСЗСО – 77%;

АНКЕТА
вивчення стану підготовки керівників ЗНЗ
до впровадження ДСЗСО

Заклад освіти _____
Респондент _____
Шановний досліднику!

Просимо якомога об'єктивніше дати відповідь на поставлені запитання:

1. Чи ознайомлені Ви з Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011р. за №1392 «Про Державні стандарти загальної середньої освіти» (ДСЗСО)?

Так, ні, частково. *Необхідне підкреслити.*

2. Якою мірою ознайомлені зі змістом ДСЗСО вчителі вашої школи?

Повною, частково, не ознайомлені. *Необхідне підкреслити.*

3. Як Ви оцінюєте зміст ДСЗСО?

Прогресивний, модернізований, переобтяжений. *Необхідне підкреслити.*

4. Хто має бути головною ланкою у процесі впровадження ДСЗСО в школі?

Керівник, учитель, батьки, їхня спільна взаємодія. *Необхідне підкреслити.*

5. Яку підготовчу роботу необхідно здійснити для забезпечення успішного впровадження ДСЗСО?

– з'ясувати позитивні й негативні сторони модернізованого ДСЗСО;

– добре орієнтуватися у змісті програм з кожного навчального предмета;

– вилучити окремі теми, замінити їх більш доцільними тощо. *Необхідне підкреслити.*

6. Ваші пропозиції щодо вдосконалення організаційних механізмів управління впровадженням ДСЗСО в діяльність ЗНЗ.

Примітка: значущість кожного запитання анкети оцінювалася за 100%-ою шкалою.

– вивчення та аналіз державних і авторських навчальних програм з реалізації змісту ДСЗСО – 77%;

– вивчення вітчизняного та зарубіжного позитивного досвіду модернізації змісту середньої освіти і механізмів його реалізації в практичній діяльності закладів освіти – 73%.

– участь у постійно діючому семінарі з проблем впровадження ДСЗСО (районного, міського, обласного рівнів) – 72%;

– участь у районних, обласних, всеукраїнських науково-практичних конференціях з проблем впровадження ДСЗСО – 70%;

– використання літературних джерел провідних учених країни, фондів державних та місцевих бібліотек з проблем реалізації змісту освіти – 70%.

Аналіз отриманих анкетних даних та їхнього ранжування респондентами за ступенем значущості дає підстави для об'єктивного висновку: розуміння керівниками шкіл та їхніми заступниками значущості способів підготовки до реалізації ДСЗСО є достатньо адекватним.

Загалом, якщо аналізувати у синергетичній єдності діяльність суб'єктів державного і внутрішньошкільного

Рис.1.2. Структурно-змістова модель педагогічно доцільних форм впровадження ДСЗСО

управління процесом упровадження ДСЗСО, то парадигма організаційних механізмів, зокрема форм його реалізації, зазнає певних уточнень і корекції. Це пояснюється передусім тим, що такі важелі як юридично-правові, фінансово-матеріальні, кадрові забезпечення, є компетенцією суб'єктів державного управління, що потребує окремого дослідження.

Отже, розгляд проблеми реалізації організаційних механізмів управління впровадженням ДСЗСО дає підстави стверджувати, що подальшого розроблення потребують такі її аспекти: а) філософські напрями і течії у дослідженні проблеми; б) психолого-педагогічні теорії, наукові підходи, концепції, принципи; в) пріоритетні форми, методи, засоби реалізації модифікованого змісту ДСЗСО; д) роль і сутність організаційних механізмів державно-адміністративних суб'єктів управління впровадженням ДСЗСО.

Література

1. Булеев И.П. Формирование организационно-экономического механизма управления предприятием по обработке цветных металлов / И.П. Булеев. – Донецк: ИЕП НАН Украины, 1993. – С. 32–34.
2. Клейнер Я.С. Механизмы державного управління: підходи до визначення / Я.С. Клейнер // Соціальний менеджмент і управління інформаційними процесами: зб. наук. праць Донецького державного університету управління. – Донецьк, 2007. – Т. VIII. – Вип. 90. – С. 340–345. – (Серія «Державне управління»).
3. Концепція нової редакції Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/images/gr/obg/2011/konts_22_03_2011.doc
4. Любчук О. Удосконалення організаційного механізму державного управління неперервною освітою в контексті розбудови суспільства знань в Україні / О.Любчук // Демократичне управління: Науковий вісник. – 2008. – Вип.1. – 6 с.
5. Малиновський В.Я. Державне управління: Навч. посіб. / В.Я. Малиновський. – Вид. 2-е, доп. та переоб. – К.: Атіка, 2003. – 576 с.
6. Методичний коментар до навчальних програм для 1–4 класів: Дайджест / Укл. О.В. Онопрієнко. – Донецьк: Каштан, 2012. – 108 с.
7. Оконь В. Введение в общую дидактику / В.Оконь. – М.: Высш. шк., 1990. – 382 с.
8. Онищук В.А. Дидактика современной школы: пособие для учителей / Под ред. В.А. Онищука. – К.: Рад. школа, 1987. – 351 с.
9. Остапчук В.В. Механизмы державного управління безперервною освітою в Україні: автореф. дис. ... на здобуття наук. ст. канд. наук з державного управління: спец. 25.00.02 «Механизмы державного управління» / В.В. Остапчук. – Донецьк, 2006. – 19 [1] с.
10. Островерхова Н.М. Методология анализа качества урока как педагогической системы: Монография / Н.М. Островерхова. – Харьков: ТИТУЛ, 2008. – 402 с.
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти». – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>
12. Рудницька Р.М. Механизмы державного управління: сутність і зміст / Р.М. Рудницька, О.Г. Сидорчук, О.М. Стельмах; За наук. ред. М.Д. Лесечка, А.О. Чемериса. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. – С. 14–28 с.
13. Федорчук О. Класифікація механізмів державного управління / О.Федорчук // Демократичне управління: Науковий вісник. – 2008. – Вип.1. – 10 с.

Анотації

Надія ОСТРОВЕРХОВА

Державний стандарт загальної середньої освіти: засади реалізації

У статті окреслено організаційні механізми управління впровадженням державного стандарту загальної середньої освіти – наукові підходи, принципи, концепції; методи, способи, засоби, стимули впливу на суб'єкти його реалізації; технології реалізації і критерії оцінювання їхньої ефективності. Особливу увагу автор приділяє пріоритетним внутрішньошкільним суб'єктам упровадження державного стандарту загальної середньої освіти, формам підготовки до реалізації його змісту.

Ключові слова: зміст освіти, суб'єкти управління, організаційні механізми.

Надежда ОСТРОВЕРХОВА

Государственный стандарт общего среднего образования: основы реализации

В статье очерчено организационные механизмы управления внедрением государственного стандарта общего среднего образования – научные подходы, принципы, концепции; методы, способы, средства, стимулы влияния на субъекты его реализации; технологии реализации и критерии оценивания их эффективности. Особое внимание автор уделяет приоритетным внутришкольным субъектам внедрения государственного стандарта общего среднего образования, формам подготовки к реализации его содержания.

Ключевые слова: содержание образования, субъекты управления, организационные механизмы.

Nadiya OSTROVERKHOVA

State standard of general secondary education: the basis of realization

The organizational mechanisms of deployment of state standard of general secondary education management – scientific approaches, principles, conceptions; methods, facilities, stimulus of influence on subjects of his realization; technologies of realization and criteria of evaluation of their efficiency are outlined in the article. An author spares the special attention the priority subjects of introduction of state standard of general secondary education, forms of preparation to realization of his maintenance.

Keywords: educations content, subjects, forms, realization.